

Nüfus kavramı; dünya, kıta, ülke, bölge, idari ünite (il, ilçe, bucak gibi) veya bir yerleşme (köy, kasaba, şehir) gibi sınırları kesin olarak belirlenmiş bir alanda, belli bir zaman diliminde yaşayan insanların toplam sayısını ifade eder. Nüfus, her an değişen, dinamik bir olaydır. Bir yandan doğumlar, diğer taraftan ölümler gerçekleşmekte, göçler yaşanmakta ve insanların nitelikleri zamanla değişmekte, hepsinden önemlisi nüfusun miktarı ve niteliklerinin dağılımında değişiklikler söz konusu olmaktadır.

Nüfusu, her biri kendi bakış açısı ve yöntemiyle inceleyen birçok bilim vardır. Bunların başında demografi, sosyoloji, ekonomi, planlama, tarih, tıp gelmektedir. Yunanca **dem**os (halk, nüfus) ve **graphia** (yazmak, çizmek) kelimelerinden türetilmiş olan demografi, nüfusun miktar ve yapısı ile bunlarda meydana gelen değişiklikleri konu almaktadır. Demografi, öngörüye dayanan bir bilimdir. Bir ülkenin nüfusunun nicelik ve niteliği ile ilgili veriler nüfus sayımları yoluyla elde edilir. Böylece nüfusun miktarı, artış oranı, yaş durumu, cinsiyet, çalışan nüfusun sektörlere dağılımı, kırsal ve şehir nüfusu, eğitim durumu, nüfus hareketleri vb. veriler kullanılarak ülkede planlamalar yapılabilir. Nüfus ve nüfusun özellikleri ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı etkilemektedir.

Bir ülkede yaşayan nüfusun miktarı, yaş grupları, çalışan nüfusun oranı ve bunun sektörlere dağılımı gibi özellikler o ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında fikir verir. Nüfus, az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler açısından farklı önem taşır. Gelişmekte olan ülkelerin birçoğu aşırı nüfus artışı nedeniyle beslenme, açlık, istihdam, eğitim, sağlık, ulaşım ve diğer sosyal hizmetlerin yetersizliği gibi sorunlarla uğraşmaktadır. Buna karşın gelişmiş ülkeler ise nüfus artış hızının düşük oluşu, nüfusun azalması ve özellikle nüfusta yaşlanma sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Ülkeler sahip olduğu doğal kaynakları nüfusun oranı ve özellikleri doğrultusunda planlayarak kalkınma planı yapar. Bundan dolayı yapılacak yatırımlar ile nüfus artışı arasında denge sağlanmalıdır. Kalkınma hızına uygun sağlanan nüfus artışı ülkenin ihtiyaç duyduğu iş gücü ihtiyacını karşılar.

Bir ülkede yatırımlar, nüfus artışı ile paralel düzeyde ilerlerse ülkenin gücü de artar. Belli düzeydeki nüfus artışı ile nüfus gençleştiğinden ülke sürekli dinamizm kazanır. Ayrıca genç nüfus gelişime ve yeniliklere daha açık olduğundan üretime katkısı daha fazladır. Nüfus artışının durduğu hatta eksildiği birçok ülkede ise nüfus giderek yaşlanmaktadır. Bu sorunu yaşayan Batı Avrupa ülkeleri ile Japonya gibi gelişmiş birçok ülkede nüfusu artırmaya yönelik çabalar sürdürülmektedir. Buna karşın artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamayan ülkelere ise sosyal yapıyı zayıflatan çeşitli sorunlar yaşanmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde okuryazar oranı yüksek, lise ve üniversite mezunlarının oranı fazladır. Az gelişmiş ve geri kalmış ülkelerde ise okuryazar oranı düşüktür. Nüfusun okuryazarlık oranı ile eğitim durumu da ülkelerin kalkınmasında ve eğitimle ilgili yatırımların planlanmasında önem taşımaktadır.

Çalışma çağında olup herhangi bir iş kolunda çalışanlar aktif nüfus olarak ifade edilir. Aktif nüfusun çalıştığı başlıca iş kolları tarım, sanayi ve hizmet sektörüdür. Gelişmiş ülkelerde sanayi ve hizmet sektöründe çalışanların oranı, az gelişmiş ülkelerde ise tarım sektöründe çalışanların oranı fazladır. Nüfus sayımları sonucu elde edilen bu veriler ülkelerin tarım, sanayi ve hizmet sektörlerine yönelik politikalarının belirlenmesinde yol gösterici olmaktadır.

Nüfusun kırsal ve kente göre dağılımı da ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre değişmektedir. Gelişmiş ülkelerde nüfusun önemli bir kısmı kentlerde yaşarken az gelişmiş ülkelerde kırsal kesimde yaşayanların oranı fazladır. Bu durumda kentlerdeki sanayileşme ve kırdan kente göçlerin önemi büyüktür.

Nüfus Sayımlarının Tarihçesi

Nüfus, belirli bir zamanda ve sınırları belirli bir alanda yaşayan insan sayısıdır. Ülkelerin yönetimi bakımından gerek üretim gerek askerî güç için gerekli olan insan sayısı ancak nüfus sayımlarıyla tespit edilebilmektedir. Nüfusun miktarı kadar nüfusun özellikleri de ülke yönetimi bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle nüfus sayımlarında nüfusun cinsiyet, yaş, eğitim, çalıştığı iş kolu ve yaşadığı yer belirlenmektedir. Nüfusun niteliklerini oluşturan bu özellikler sayesinde ülkeler daha sağlıklı kalkınma ve ekonomik politikaları uygulayabilmektedirler.

İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren nüfus her zaman önem taşımıştır. Bir topluluk ya da ülkede kaç kişinin yaşadığı, bu insanların yaşları ve cinsiyetleri gibi özellikler, yönetim açısından gerekli bilgilerdir. Bu nedenle belirli dönemlerde ihtiyaç doğrultusunda nüfus sayımları yapılmıştır.

Nüfus sayımları, de facto (dö fakto) ve de jure (dö jur) olmak üzere iki yöntemle yapılır. De facto yönteminde nüfus sayımının yapıldığı gün, insanlar hangi yerleşim biriminde bulunuyorsa oranın nüfusu olarak kayda geçmektedir. De jure yönteminde ise insanlar, ikamet ettikleri yerin nüfusu olarak kabul edilmektedir.

Bir ülkenin kalkınmasında alınan kararların amaçlanan hedefe ulaşabilmesi için ülke kaynaklarının iyi bilinmesi gerekir. Bu kaynaklardan en önemlisi de insandır. Ülkenin diğer kaynaklarının doğru kullanılmasında ve kalkınma önceliklerinin belirlenmesinde nüfusun niteliklerinin de bilinmesi gereklidir.

NOT: Ülke, kaynaklarını doğru ve planlı olarak kullandığı zaman daha hızlı kalkınır ve gelişir.

Tarih boyunca çeşitli amaçlarla birçok nüfus sayımı yapılmıştır. 20. Yüzyıl öncesi sayımlarda daha çok asker sayısı ve vergi yükümlülerini belirlemek esas alınırken günümüzde aşağıdaki niteliklerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Nüfus sayımının amaçları;

- ★ Nüfus miktarı
- ★ Nüfusun ülkeye dağılışı
- ★ Yaş gruplarına göre nüfus miktarı
- ★ Kırsal-kent nüfusu
- ★ Kadın-erkek nüfusu
- ★ Eğitim durumu
- ★ Nüfusun sektörel yapısı
- ★ Nüfus hareketleri (göçler) ve benzeri özellikler belirlenir.

İnsanlar çok eski zamanlardan beri nüfus sayımı yapma girişiminde bulunmuşlardır. Bunlardan tarihi MÖ 4000'lere rastladığı tahmin edilen Çin ve Babil'de yapılan sayımlardan günümüze ulaşan kayıt yoktur. Ortadoğu'da elde edilen kil tabletler, MÖ 2500 ile 1600 arasındaki dönemde Mezopotamya'daki şehir-devletler ya da küçük krallıklardan bazılarına ait bilgiler vermektedir.

İlki MÖ 435 yılında yapıldığı varsayılan ve sonra, savaş zamanları hariç, her beş yılda bir tekrarlandığı sanılan Roma sayımları hariç tutulursa, modern sayımlar, Fransız ve İngilizlerin sömürgelerinde yaptıkları sayımlarla başlamıştır. İlk periyodik sayımlar ise, günümüzde nüfusla ilgili en doğru bilgilerin toplanmasında önde gelen İskandinav ülkelerinden İsveç'te 1748'de, Danimarka'da 1769'da yapılmaya başlanmıştır. Döneminin en büyük gücü olan Osmanlı Devleti'nde ilk genel nüfus sayımı II. Mahmut Dönemi'nde 1830-1831 yıllarında yapıldı. Anadolu ve Rumeli'yi kapsayan bu çalışmada, vergi ve askerlik yükümlülükleri tespit edilmeye çalışıldığı için yalnızca erkekler sayılmıştır.

Ülkemizde Nüfus Sayımlarının Tarihi

Osmanlı imparatorluğu döneminde istatistik çalışmaları başlangıçta devlete belirli hizmetler yapmakla yükümlü memur ve sipahilere bırakılan gelir kaynaklarının nicelik ve değişmelerini saptamak amacıyla 30-40 yıl gibi aralıklarla nüfus ve toprak sayımları yapılması şeklinde düşünülmüştür. İmparatorluk yeni kurulduğunda nüfusla birlikte tarım ve arazi konularında bilgi toplamaya özel önem verilmiş; 1326-1360 ve 1360-1389 yılları arasında toprak ve nüfus sayımları yapılmıştır. Daha sonra Padişah Kanuni Sultan Süleyman genel bir nüfus sayımı yaptırmaya çalışarak bunun her 100 yılda bir tekrar edilmesini kanunnameye yazdırtmıştır. Tarihçiler bu dönem içinde 1566-1574 yıllarında genel nüfus ve arazi sayımı 1608 yılında ise tekrar bir nüfus sayımı yapıldığını yazmaktadır. Kemankeş Kara Mustafa Paşa sadrazamlığı sırasında nüfus sayımının ülke için önemini belirtmiş ve sayımın 30 yılda bir yapılmasını karar altına aldırtmıştır. Ancak sayısız savaş nedeniyle bu süreye gereğince uyulmadığı gibi, sayım girişimleri sonuçlandırılmamıştır.

19. yüzyılın başından itibaren Ademi Merkeziyet Sistemine dayalı olarak merkezde, her nezalette, taşrada ise il ve ilçelerde istatistik büroları açılmış ve bunların çalışmalarını takip ve kontrol için de ayrı bir merkezi organ kurulmuştur. Başarı ile sonuçlandırılan ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmıştır. Sayımın esas amacı askerlik yapabilecek halkın sayısı ve yeni vergi kaynaklarının saptanması olan bu sayımda Rumeli ve Anadolu'da bulunan tüm İslam ve Hıristiyan erkek nüfusu kapsanmıştır. 1831 yılından sonra 1844 yılında

kadın nüfusu da kapsayan bir sayım daha yapılmış, 1854'te ise yeni bir nüfus sayımına daha girişilmişse de sonuçlandırılması değişen ülke sınırlarına göre mümkün olmamıştır.

Türkiye'de genel nüfus sayımı ilk kez 1927 yılında yapılmıştır. İkinci kez 1935'te yapılmış ve bunu izleyen her 5 yılda bir yapılmıştır.

1990 yılından sonra her 10 yılda bir yapılması kararlaştırılmış, 1997 yılında seçmen sayısını belirlemek amacıyla genel nüfus sayısı tespiti yapılmış, 2000 yılındaki sayımla sayımlara son verilmiştir. 2007 yılından sonra sayım sistemi değişmiş, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne (ADNKS) geçilerek her yılın son günü nüfus tespiti yapılmaya başlanmıştır. Bu yöntemde; kişilerin nüfus bilgileri, yerleşim yerlerine göre bilgisayar destekli veri tabanında tutulur. Doğum, ölüm ve nüfus hareketleri gibi nüfus bilgilerindeki değişim güncellenerek nüfus tespiti yapılır.

